

SUNCE SE PONOVO RAĐA, ILI KAKO ŽIVETI U EPOHI NESPORAZUMA

(Muris Pirić: *Nesporazum*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2017)

Možda na prvi pogled izgleda da je reč *nesporazum* u naslovu Pirićevog romana blaga, ili (u duhu vremena) naglašeno korektna spram svega bolnog i tragičnog što njegova proza temom, autorskim pristupom, stavovima o životu i promišljanjem savremenog sveta kazuje ili podrazumeva. Čini mi se, međutim, da je odmerenost u poimanju ove reči (a pripadam onima koji smatraju da je naslov važan za knjigu) bitan pokazatelj i primer vrline koja krase ovaj roman u celini: u pitanju je temeljno preispitivanje mnogih vrednosti, kao i vraćanje težine, smisla i značenja rečima koje većina danas olako i bez odgovornosti izgovara. Izdvojena u naslov, reč dobija status središnjeg pojma, vezivnog tkiva i ključnog elementa u razumevanju različitih nivoa priče, ali i celine koja seže do univerzalnih pitanja.

Muris Pirić pripoveda kako se u životu pojedinca, porodice, društva, naroda, čovečanstva talože *nesporazumi* koje ne uočavamo, ignorišemo, omalovažavamo, odgađamo rešiti, svesno ili nesvesno potiskujemo, kamufliramo malim ili lažnim sporazumima. A onda dođe trenutak kada se pred niz individualnih, kolektivnih, opštih kompromisa i sporazuma ispreči nemogućnost večnog trajanja i kada se ispostavi da nema malih, bezbolnih i neposledičnih nesporazuma. To je momenat kad sve nepromišljene odluke, bekstva od istine i problema, nesuočavanja sa stvarnošću dolaze na naplatu u obliku individualnih drama ili kolektivnih tragedija.

Manir detektivske priče funkcioniše kao pripovedni i kompozicioni trik iskustnog pripovedača da zainteresuje čitaoca, iako je u pitanju Pirićev književni debi. Žanr, međutim, nije odlučujuća niti preovlađujuća odrednica romana *Nesporazum*. Roman je, u dobrom smislu te vrste kvalifikovanja, istovremeno i psihološki, putopisni, porodični, avanturistički, ali prevashodno bih ga okarakterisala kao bildungsroman. Glavni junak Ramiz Medić je od početka do kraja pripovesti u epicentru spoznajne drame koja se podjednako dramatično račva ka njegovoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Zatičemo ga u zrelim godinama kada se obično živi na utabanim stazama, svakodnevicu određuju navike i opšteprihvaćena pravila, a pobune i promene postaju izuzetak s kojim je teško suočiti se. Zatičemo ga u avionu, simbolično ni na nebu ni na zemlji, dakle u momentu kada je većina ljudi osetljivija nego obično i sklonija da preispituje sebe i druge. Nadlećući Amsterdam natopljen upornom kišom, junak samome sebi kliče dobrodošlicu u svoj grad, čime pokazuje da se odavno srodio sa svojom novom domovinom i pomirio sa apatridskom sudbinom. Možda zbog

sveprisutne kiše, ali i ukupnom atmosferom povišenih emocija i podrazumevajuće neizvesnosti, prve stranice *Nesporazuma* podsetile su me na izuzetan početak Saramagove *Godine smrti Rikarda Reiša*.

Ubrzo se pokazuje da je Ramiz ambivalentna ličnost, te da je njegova neosporna racionalnost i praktičnost oklop stvoren iz nužde da se preživi i prevaziđu patnje, osećanja krivice i mehanizmi zaboravljanja prošlosti. Nova, nedavna porodična tragedija kada je njegova supruga nestala bez traga odvešći i njihovog sina, čini ga izuzetno ranjivim, ali istovremeno i odlučnim da razreši misteriju pisamca koje zatiče na povratku u svoj pusti dom. U njemu izvesna Jasna tvrdi da je došlo vreme da upozna svoju, tj. njihovu kćerku. U datim prilikama, ovakvo pismo ima ulogu one čuvene čehovljevske puške koja u prvom činu drame visi na zidu da bi u petom morala poslužiti svojoj svrsi!

Potruga neumitno polazi iz Ramizovog rodnog mesta (Tuzla, Bosna i Hercegovina), odakle je pismo poslano u Amsterdam. Utvrdiće to detektivskom metodom pedantni Ramiz, uz peripetije koje pokazuju da se u životne realije vrlo često umeša i „komedijant slučaj“, jedan od „glavnih junaka“ proze Miloša Crnjanskog. Od tog momenta dominantna tema romana *Nesporazum* postaje rat devedesetih godina prošlog veka na prostoru bivše Jugoslavije. Zapravo ne toliko rat, koliko njegove strašne posledice oličene u traumama, patnjama i zauvek uništenim životima preživelih, kao i u hipertrofiranom ispoljavanju zla i mržnje u ljudima koji bi možda ostali obični i neprimetni da im nije pružena prilika da se svete, ubijaju, pljačkaju, siluju. Za razliku od brojnih knjiga s tom temom, nastalih neposredno nakon rata, svedočanstava bez istorijske distance neophodne za književni pristup, Muris Pirić je s udaljenosti od četvrt veka, kao i izborom glavnog junaka koji je zahvaljujući „komedijantu slučaju“ izbegao rat i život u njegovim raljama, ali ne i osećaj krivice i izdajstva, književno relevantno posvedočio jednu novu i bitnu dimenziju ove priče fokusirajući se na dugotrajnost i dubinu posledica.

Suočavanje sa ljudima i gradom, kada nijedan razgovor i nijedna šetnja ne mogu proći bez traumatičnog susretanja sa posledicama rata, suočavaju glavnog junaka pre svega sa samim sobom od najranijih, potisnutih sećanja na detinjstvo i porodične odnose obeležene mirnodopskim životnim problemima. Odlazak na groblje je odloženi oproštaj od majke čijoj sahrani nije mogao prisustvovati, zakasnela reakcija na oca čije bi se patrijarhalno ponašanje danas moglo okarakterisati kao zlostavljanje, probuđeno sećanje na prerano umrlu sestru, a kratak boravak u roditeljskom domu omogućava potpuno razumevanje ljudskih vrednosti i moralnih kvaliteta starijeg brata Nedima koji je uprkos svim tragedijama u vlastitom životu ostao dobar, osetljiv, delikatan i objektivan čovek i empatičan svedok tuđih muka. Iz prinudnog zaborava izroniće, potom, i bolno sećanje na neostvarenu mladalačku ljubav, sudbine školskih drugova, komšija, rođaka, poznanika...

Spoznajnog procesa nema bez samospoznaje, bespoštednog procesa bez kojeg je nemoguće postati zrela i uravnotežena ličnost. Ramiz Medić se grozničavo baca u prošlost zanemarujući razumne i predvidljive poteze i planove, kojima je zarad opstanka postao sklon u svom izgnaničkom životu, te donosi intuitivne i samom sebi nerazumljive odluke poduhvatajući se zamornih i rizičnih putovanja po *otadžbini* uprkos radnim obavezama u

domovini (do definicije ova dva pojma, svojevrsnog oblika racionalizacije i mirenja sa vlastitim apatridstvom, došao je zahvaljujući tajanstvenom pisamcu nepoznate Jasne). Počinje živeti po onoj čuvenoj Pesoinoj definiciji: „Da bi putovao dovoljno je postojati“, ispisujući vlastitu *knjigu nespokoja*. Redefiniše svoju životnu poziciju u celini, zajedno sa nepodnošljivom situacijom u kojoj se našao kada je supruga odvela sina, jedinu radost njegovog izgnaničkog života. Čini mu se, mada zna da je to samo delimična istina, da bi neverovatni pronalazak kćerke za koju nije znao da postoji, ako sve nije nečija surova šala ili zakasnela osveta, umanjio njegov bol. Možda bi mu čak, što je vrlo bitno, ulio snagu da potraži i sina koji je postao njegova noćna mora.

Česti snovi glavnog junaka *Nesporazuma* jesu dramatične i fantazmagorične noćne more, ali i književno uspešni prozni izleti (letovi!) van realističnih situacija u kojima Ramiz Medić traži sudbonosno razrešenje na jednom od ključnih raskršća svog dotadašnjeg života. Pored tih znakovitih i turbulentnih snova koji sežu od ontoloških, aksioloških do eshatoloških problema, za razumevanje pripovesti junaka ove priče u kojoj nije reč o njegovoj *postfestum* ispovesti, već o vrlo aktivnom hvatanju ukoštac sa porukom koja mu je u početku izgledala besmislenom, potom mogućnom, a na kraju samo još jednom manifestacijom „komedijanta slučaja“, bitni su sa stanovišta narativne forme i tokovi svesti i podsvesti koji paralelno protiču kroz osnovnu potku naracije (izdvojeni kurzivom) čineći je višeslojnom i uverljivom. Pirić tako gradi složenu i iznijansiranu priču, počev od nivoa rečenice pa do većih celina, istovremeno kroz duhovit, emotivan, informativan, polemičan, (samo)kritičan, korektivan način mišljenja, produžetak neiscrpnog monologa i dijaloga književnog junaka sa samim sobom.

Pažljivom čitaocu neće promaći da se konkretna radnja u *Nesporazumu* koje ima napretek u prostoru između Amsterdama, Bosne i Amerike, a u psihičkom smislu previše za čitav jedan život, vremenski zapravo odvija u samo dve sedmice! Dinamična struktura romana i pozamašan itinerarijum na dva kontinenta (putovanje po Americi neodoljivo podseća na Džeka Keruaka i njegov kulturni roman *Na putu*) vešto su komponovani u tri dela raspoređena po poglavljima (7 + 8 + 7). Bitna komponenta naracije jeste vrlo razvijena dijaloška forma čiju ulogu u pripovedanju autor očigledno smatra važnom za psihološko, karakterno, emotivno, jezičko nijansiranje ličnosti u razgovoru ili sporenju, ali i za stvaranje atmosfere, autentičnosti, dramatike, često i humora i ironije.

Ramizova višejezičnost deo je njegove apatridske sudbine, *conditio sine qua non* u životu kakav vodi, način da stvari sagledava iz više uglova, da se bori protiv predrasuda, da iskali bes prema neprijatnim sagovornicima, ali i prema samome sebi kada pomisli da je u nečemu preterao, da prihvati i razume drugog i drugačije poglede na svet. Autor romana se još izraženije uzdržava i distancira od mogućih ishitrenih zaključaka, apriornih podela, crno-belog viđenja nego što to čini njegov junak – mada se neki biografski detalji očigledno poklapaju ili preklapaju, roman ne bi trebalo shvatiti kao autobiografsku ispovest – i u tome vidim književnu zrelost koja imponuje. „Roman je matura svake literature“, rekao je Dušan Matić, a primeri iz svetske i domaćih književnosti potvrđuju da su za uspeh na ovoj maturi nebitni stvaraočeva godina i mesto rođenja, profil obrazovanja, zapravo sve izuzev dobre knjige koja kad-tad nalazi put do čitalaca.

Život je načinio od glavnog junaka *Nesporazuma* svetskog putnika, ali se on toleranciji i mudrosti ipak uči od brata koji je život i rat proveo u roditeljskom domu. Sve paranoične ideje koje je imao kada je primio pisamce od Jasne padaju pred „komedijantom slučajem“ koji je priredio da jedno mladalačko pijanstvo rezultira životom njegove kćerke. Potom su porodična patrijarhalnost i skori rat doveli do toga da istinu nikada ne bi ni saznao da na-smrt bolesna Jasna nije odlučila poslati pisamce. Dok mu osoba s kojom je živeo uskraćuje dete, druga mu omogućava očinsku perspektivu iako ju je zaboravio kao da nije postojala. Ukratko, život se poigrava sa jedinkom koja bi da ga ustroji po svojoj želji, volji i naučenim pravilima, ili kasnije preuredi po svome sećanju. Isto važi i za kolektivitet, narod, ako ne uči od istorije i ponavlja greške i grehove prošlih vremena.

Pirićev roman aktivno poziva na samospoznajni put kao šansu i mogućnost za sadržaj-niji, smisleniji i humaniji život. Da takav put nije poduzeo, Ramiz bi verovatno ostao rob i robot ambicioznog šefa arhitektonskog biroa koji koristi njegov status stranca bez prizna-te diplome, samac u kući kojom *odzvanja hladnoća* zbog bolnih uspomena na izgubljenog sina, krivac što se nije vratio u otadžbinu da deli sudbinu majke i brata u ratu. Ovako, u lokalnom kodu poput junaka Kočićeve priče „Kroz mećavu“, nakon što je savladao golgotu u Americi okovanoj snegom i ledom, Ramiz oseća kako se pred njim opet otvaraju moguć-nosti, ideje, planovi i nade, postaje bodar i borben kao na početku amsterdamske životne avanture. Zato i ne čudi što poslednja rečenica romana, izazvana trakom svetla (*post nubi-la Phoebus!*) koji iznenada prodre u njegovu sobu, glasi: „Čudno, više se i ne sjećam kada sam zadnji put vidio sunce.“